

5. Riikideülesus ja riikidevahelisus

Üldistades võime eeltoodud lähenemised koondada kaheks põhivooluks: riikideülel ja riikidevahelisel alusel põhiseaduslikkus. Esimene näeb Euroopa Liidu arengut esmaseks poliitiliseks koosluseks (tavaliselt liitriigiks), millega kaasneb otselegitimeerimine ja tugev ühisidentiteet. Teine keskendub üldjoontes tänase tegevusloogikaga (riikide koostööühendus) Euroopa Liidule sobiva poliitilise identiteedi määratlemisele.

Riikideülel alusel põhiseaduslikkuse juhtmõtteks on järkjärguline euroopastumine, praktilise solidaarsuse kasv ja EL-i poliitruumi kujunemine. Aluseks on riigiülesuse ja liberaalse vabariikluse käsitlused. Liberaalne identiteediloomekäsitlus rõhutab vabadust ja uute normide loomet. Siin tuleneb edasimineku üldistatud õigluspõhimõtete ratsionaliseerimisest ja ühtseks poliitkogukonnaks kujunemisest tulenevast sotsiaalsete õiguste määratlemisest. Samas kuulub siia ka kommunitaarne identiteediloomekäsitlus, mis rõhutab kuuluvuse olulisust ja nõuab, et ühisõigus kindlustaks ja kaitseks poliitkogukonna ühishüve. Kokkuvõttes nähakse kesksena EL-i õigusloomet, mis toodab ja taastoodab poliitilist ühisruumi, riikideülese põhiseaduslikkuse kasv on refleksiivne protsess (Lindahl 2003: 244).

Riikideülel alusel põhiseaduslikkuse identiteedialuseid aitab selgitada Klaus Ederi käsitlus, mis täiendab idealiseerivat ja hõredaks jäävat põhiseaduspatriotismi loogikat. Ederi meelest peab Euroopa kollektiivse identiteedi kujundamise mõistmiseks arvestama kahte mehhanismi. Esimene on üsna otsekohene, kollektiivse identiteedi konstrueerimine on võitlus küsimuses, kes peaks olema eurooplaste koosluse liige. Teine eristatav mehhanism on vastastikune mineviku ümberhindamine, mida Euroopa ühenduse liikmed teineteisele jutustavad.

Esimene mehhanism loob kollektiivse “Meie,” mis nõustub järgima institutsionaliseeritud norme. See on Euroopa ühenduse õigusruum, mis loob ühisturu, “vabaduse, julgeoleku ja õigluse ruumi,” samuti teadmusloomeruumi, mis tagab Euroopa konkurentsivõimelisuse üleilmastavas maailmas. Teine mehhanism lisab sellele ruumile idee erilisest “Meiest” tundega selle erilisusest Euroopa rahvana. See “Meie” sünnib diskursiivsetest praktikatest, milles ühenduse liikmed tunnustavad teineteist ühist minevikku jagavana. (Eder 2005: 209)

Esimene mehhanism käivitub, kui huvide maastik ületab rahvusriikliku koosluse väljakujunenud piirid. Huvide ruum saab ümber määratletud „vabaduse, turvalisuse ja õigluse alana,” st ruumina, milles inimesed kujutlevad teineteist liikmetena koosluses, mille siseselt selle liikmed eeldavad teatud ausat kohtlemist. See loob koosolemise põhilise tunnetuse. See on tunnetus kogukonnast, mida hoiavad koos ühised huvid ja institutsioonide kehtestatud normatiivsetele piirangutele põhineva ausa mängu tunde jagamine. See on kuuluvustunne, mis saadakse Euroopa Liidu kodanikuks oleku kaudu. (Eder 2005: 210)

Teine mehhanism saab vallandatud, kui huvide laienevad ruumid ei lange enam kokku tugevate kollektiivsete identiteetidega, mille kaudu inimesed tunnevad teineteist ära erilist ajalugu jagava erilise rühma liikmeteks olevaina. Tähendustomav tegevusruum muutub laiemaks kui ruum, mis on kaetud lugudega, mida inimesed teineteisele oma ühise mineviku kohta räägivad. Mälestused võivad ruumiliselt kuhtuda või laieneda ja seetõttu vallandavad mälestuse ümberjutustamise teistsugusele ruumile suunatuna. Laiemate institutsionaliseeritud huviruumide valguses mineviku ümberjutustamise mehhanism tugineb seega asjaolule, et kollektiivsed mälestused saavad ruumis varieeruda. Nii muutub oluliseks sellise varieerumise kontroll. Selleks, et teha minevikunarratiiv kõigile kogukonnas kohustuslikuks, on vaja palju sümbolvõimu. Rahvusriik andis sellise võimu rahvuse narratiivi konstrueerimiseks. Euroopa Liidul on vaid “kommunikatiivne võim” (Eder 2005: 210)

Rakendades Gieseni (1998) kolme kollektiivsete mälestuste kollektiivseks identiteediks (ühisajaloonägemuseks) muundamise viisi EL-i kontekstis, näeb Eder kolme põhimudelit:

- primordiaalne viis (kaugminevikumütoloogia tootmine): Europe jt annavad nõrga aluse ja võivad liigselt vastandada teistele maailmajagudele,
- traditsiooniline viis (ajaloo lihtsustatud siluv ümberjutustamine): tänaste jutustuserisuste juures vähetõenäoline,
- refleksiivne viis (tasakaalustatud ja tõele pühendunud avatud ajaloo uurimine, jutustamine ja tõlgendamine) on Euroopa võimalus.

Riikidevahelisel alusel põhiseaduslikkuse juhtideeks on liikmesriikide suveräänsuse säilimine, teoreetiliseks taustaks kommunitarism, rahvuslus ja valitsustevahelisus. Siin otsustavad liidu käekäigu üle aluslepingud sõlminud riigid, kelle käes on lõplikud suverääniõigused. Legitimeerimine toimub liikmesriikide kaudu sümbioosis

ühisinstitutsioonidega. Ka Euroopa poliitiline identiteet on kahetasandiline, kusjuures liikmesriikide ja liidu tasand täiendavad teineteist. Selles käsitluses pole Euroopas mitte *demos* (rahvas), vaid *demosi*, (rahvad), seega pole liit demokraatia, vaid *demoikratia*, rahvasteriik (Nicolaidis 2003).

Rahvasteriik saab põhineda süvaerisusel (*deep diversity*, Taylor 1994), mida iseloomustavad rühmiti erinevad käsitlused poliitilise ühisruumi rollist ja olemasolu põhjustest. Ühiskonnas tunnustatakse üldiselt erinevate nägemuste võimalikkust ja antakse erinevatele rühmitustele õigus järgida oma nägemusi ja identiteete. Erinevad rühmitused ja eriti need, kes esindavad vähemusi, on poliitiliselt aktiivsed oma õiguste kaitsel (Fossum 2003: 323).

Euroopa tasandil võib süvaerisuse käsitluse kokku võtta kolme põhitingimusena:

- mitteeuroopa rahva (*non-European demos*) tees: demokraatia ja legitiimsus võrsub liikmesriikide rahvast, EL-i ühisinstitutsioonide pädevuste edasine laiendamine pole kohane,
- põhiseadussallivuse (*constitutional tolerance*) tees: endaga võrdseina tunnustatakse erinevaid põhikordi,
- evalveeriva demokraatia (*audit democracy*) tees: laieneva pädevusega keskinstitutsioonid peavad rahva mandaadiga liikmesriikide institutsioonidele pidevalt aru andma oma tegevuse asjakohasusest.